

Sándor Ferenc

Életrajz

Az apai nagyszüleimről semmit sem tudok, nem ismertem őket. Az anyai nagyanyám, Cili nagymama [Tulajdonképpen dédmamáról van szó. – A szerk.], Rosenthal Cecília olyan nagyasszony típus volt. Nagyon szép asszony volt még 92 éves korában is. Gyönyörű kék szeme és ősz, fehér haja, és olyan meleg keze volt, amikor megfogta az ember, és hiúságból három évet letagadott. Mert a halála után derült ki, hogy nem 90, hanem 92 éves volt. Ő volt a családnak a központja, humora is volt.

A dédmama testvére volt a Fáni néni Pápán, aki tanítónő volt [Fáni néni feltehetően nem a testvére volt a dédmamának, hanem a sógornője, a dédmama egyik fiútestvérének a felesége. Vagy a férje magyarosított Rosenthalról Rózsára, vagy majd később Miklós fiuk. – A szerk.]. Zsidó tanítónő volt. Két fia volt, név szerint Géza és Miklós. A Géza valamiért öngyilkos lett, nem tudok többet róla, a Miklós viszont egy tehetséges valaki volt, ezt odaadták könyvkötőnek. Na most, ő nyilván tanulni akart és tanult is, úgyhogy annyit tudok róla, hogy sokáig minden nyáron Sopronban töltötte el a vakációt nagymamáéknál. Azt mondta a nagyapámnak, hogy leteszem a doktorátust. Nagyapám azt mondta neki, ha te leteszed a doktorátust, akkor én leteszem a fejemet. Amikor az első doktorátust letette, azt mondta, „Ferenc bácsi, jövök a fejiért”. S a második doktorátusnál pedig „Ferenc bácsi, jövök a másik fejiért”.

A Cili mama férje a Vogel Benő volt. Nagyon szegények voltak, neológok. Az úgynevezett lengyel zsidókat, azokat a fineket [Finek: az észak-kelet magyarországi jiddis ajkú ortodox magyar zsidókat hívták így, némi lenézéssel, az asszimiláltabb magyar anyanyelvű zsidók, mert a jiddis -ból, -ből (fun) szót ők 'fin'-nek ejtették. – A szerk.], tincseseket nagyon nem szerettük. Az egész családban nem volt ilyen. 14 gyerekük lett, abból kilenc föl is nevelődött. A kilencből kettő fiú, az egyik a Jenő bácsi, Fodor Jenő – magyarosított –, a másik pedig egy elfuserált gyerek volt, nem egészen normális, bár volt zsenialitása a mechanikai dolgokban. Ő Medgyesegyházán élt. Motorkerékpárja volt, ami akkor egy nagy dolog volt, meg mozielőadásokat tartott.

Nehéz volna megmondani, hogy mit dolgozott a dédapám, mert hol itt dolgozott, hol ott. Például az én nagymamám Mezőkovácsházán [Nagyközség volt Csanád vm.-ben. – A szerk.] született, mert olyan szegények voltak, hogy mindig más faluba költöztek, hátha ott jobban meg tudnak élni. A végén aztán, mikor már én éltem és növekedtem, akkor őnekik volt egy házuk meg egy boltjuk, később kocsmájuk is Medgyesegyházán [Medgyesegyháza Arad vm.-ben (Trianon után: Csanád, Arad és Torontál vm.) lévő nagyközség, 1910-ben 3600, 1920-ban 5500 főnyi szlovák és magyar anyanyelvű lakossal. – A szerk.]. Tehát a legidősebb gyerekük Etelka volt, az tanító lett. Azt tudom,

hogy ő ideosztályon végezte Gyulán. Egy jópofa néni lehetett, én nagyon halványan emlékszem rá, talán nem is emlékszem, csak fényképekről. Akkor volt a Rózsi, Makón éltek, a férje fuvaros volt. A férje egyszer olyat írt a levélben, hogy mi itt nagyon szép harmóniumban élünk a feleséggel. Aztán jött az Irma. Irma Medgyesegyházán élt a Guttman sógor bácsival, akiknek természetesen üzletük volt. És aztán kocsmájuk is volt a dédszülők mellett. A lányukat Teréznek hívták, gyönyörű szép nő, én szerelmes is voltam bele. Volt a Vogel Andor, aki magyarosított Vágó Andrásra. [Végül is, úgy tűnik, a Vogel dédszülőknek nem két, hanem három fiuk nőtt föl: Jenő, a későbbi Fodor Jenő, Andor, a későbbi Vágó András és egy harmadik, akinek a nevét nem tudjuk. -- A szerk.] Aztán volt a Mariska, akinek mind a két fia vérzékeny volt, és el is pusztultak. A deportálás során halhattak meg. Juliska volt a legfiatalabb Vogel lány, aki annyival fiatalabb volt a nagymamánál, hogy a nagymama pelenkázta őt.

Rosenthal Ferenc, az anyai nagyapám, testvére volt Cecíliának, a dédmamámnak, és az az elég csúnya dolog történt, hogy feleségül vette az unokahúgát, a dédmamám lányát, aki egy nagyon szép lány volt. De hát ő már kész tanító volt, amikor megtetszett neki a 17 éves kislány, a Janka, és szegényt hozzáadták a tanítóhoz. (Én már nem ismertem, mert ő 1849-ben született, és olyan okos volt, hogy 1913-ban meg is halt.) A nagyszüleimnek 1893-ban volt az esküvőjük Sopronban [Sopron vm. székhelye; itt voltak a vármegye hivatalai és intézményei (járási, kir. törvényszék és ügyészség, járásbíróház, kir. közjegyzőség, pénzügyigazgatóság és pénzügyi bíróság, kir. tanfelügyelőség, ker. iparfelügyelőség, posta- és távíró-igazgatóság, államépítészeti hivatal, ügyvédi kamara, kereskedelmi és iparkamara, csendőrszárny- és szakaszparancsnokság székhelye; adóhivatal (állampénztár), fővámhivatal, sóhivatal, m. kir. erdőgondnokság, pénzügyőrbiztosi állomás stb.) Iskoláinak száma az 1920-as években 51. Lakóinak száma gyorsan emelkedik: 1850-ben 16 700 lakosa volt, 1890-ben 29 500 fő. – A szerk.], ott is éltek. Egyetlenegy gyerekük lett, édesanyám. Huszonöt év volt köztük. És a nagymama ki akart ugrani az ablakon a nászéjszakán. Szerencsétlen dolog volt. A nagyapára, a Rosenthal Ferencre jellemző, hogy a neológ iskolában – mert Sopronban volt neológ, meg ortodox is – szitokszónak számított az, hogy héder [Sopronban 1857-ben alapították meg a hitközséget, mely az izraelita hitfelekezet képviselőinek az emancipációt (1867) követő 1868. évi kongresszusa után két hitközségre (status quo ante és ortodox – 1873-ban vált ki a hitközségből) szakadt. A status quo hitközség lélekszáma az 1920-as években 1500 fő (kb. 250 család) körül volt. Temploma 1876-ban készült el, 1884-ben pedig iskolát avattak, ahol 1893-ban bevezették a magyar nyelvoktatást is. Volt Hevra Kadisája és több társasági és jótékonyági egyesülete. Az ortodox hitközség (mely 48 taggal alakult) az 1920-as években kb. 1100 lelket (225 család) számlált. Talmud Tóráját 1874-ben alapították. – A szerk.]. Mert valamiféle tanfelügyelő jött, vagy az iskolaigazgató mondta, hogy „ez nem egy iskola, ez egy héder”. Tehát egy szitokszó volt. A nagyapám meg azt mondta neki, hogy „igen, héder lesz mindegyikből, ami ilyen iskolavezetővel működik”.

A nagyapapa árva volt, és úgy lett tanító, hogy az egyik évben elvállalt valami korrepetálást – nemcsak esetenként, hanem családhoz rendszeresen járt –, és a másik évben járt az iskolába. Nagyon szegények lehettek gyerekkorában, mert a bátyja nevelte, és ő fiatal gyerek lévén, hát mindenfélét kellett volna egyen, de általában csak kenyér volt. Megkérte a bátyját, hogy adjál nekem valamit enni. Akarsz lekváros kenyeret? Nem akarok kenyeret, adjál nekem valamit. Mert nyilván kívánt volna vagy húst, vagy gyümölcsöt, nem tudom, adjál nekem valamit. Akarsz zsíros kenyeret? Nem kell kenyér, adjál nekem valamit. Nem kapott semmit. Huszonnégy éves volt, mikor

a tanítói oklevelet megkapta. Na most a nép általában lámpásnak nevezte a tanítóját. Lámpásnak nevezték őt is, és olyasmiket mesélt a nagymamának, hogy valami bársonyruhás úri zsidó ifjú azt mondta állítólag a nagyapámnak, hogy én járok bársonyruhában, te jársz rongyos ruhában, mégis te vagy a lámpás [1894-ben jelent meg Gárdonyi Géza „A lámpás” című kisregénye. Ennek néptanító hőse hasonlított a tanítót a lámpáshoz: „A tanító olyan lámpás, mely minél inkább világít másoknak, annál inkább fogyasztja önmagát.” – A szerk.]. Hát ő abszolút a Monarchia szellemében élt. Az édesanyám mesélte, hogy amikor egyszer Sopronon átutazott a Ferenc József, őt úgy a tömegből fölmutatták – három-négy éves lehetett –, és kiabált, hogy király bácsi, király bácsi. Állítólag Ferenc József vissza is integetett neki, de hát ez nem biztos.

A nagyapám a soproni színházról színikritikákat is írt, én még láttam is egy-kettőt. És ha valamelyik színdarabban meg lehetett látni a primadonna bokáját, azt a színdarabot ő vagy harmincszor látta. Úgyhogy nem lehetett buta ember, az biztos. Anyagilag nagyon jó helyzetben voltak, volt egy szép házuk, és az egy szem lányuknak

mindent meg tudtak adni.

Anyám, Rosenthal Júlia elvégezte a felső[bb] lányiskolát [lásd: leányiskolák] Sopronban. Aztán beírárták a kereskedelmibe, ami egy éves volt [lásd: női kereskedelmi szaktanfolyamok]. Az édesanyám a környezeti központnak volt a tisztviselőnöje, a néném pedig, mikor apám nem jött vissza a háborúból, akkor hozzánk költözött és többnyire ő nevelt.

Sándor Vilmosnak hívták a papámat, azelőtt Spielman volt, még legényéletében magyarosított. A munkája miatt, hiszen ő a Békés megyei takaréknak a vésztői fiókjában dolgozott. Érettségizett ember volt [Föltehetően kereskedelmi iskolában érettségizett. Lásd: kereskedelmi iskolák]. Anyámmal úgy ismerkedtek meg – ez 1910-ben vagy 1911-ben lehetett –, hogy együtt utazott nagymamám az anyámmal és apám melléjük ült. Úgyhogy ott a vonaton kötötték meg elvileg a házasságot, templomban 1912-ben házasodtak össze [lásd: házasság, esküvői szertartás], Sopronban. Az esküvő után azonnal vitte anyámat magával Vésztőre [Vésztő – Békés vm.-ben lévő nagyközség, 1910-ben 8900 főnyi lakossal. – A szerk.], és ott egy családi házuk volt, egy szolgálati lakás. Az biztos, hogy volt adóssága is, amit aztán a hozományból fizettek ki. Legényéletet élt, és ott mulattak. Ivott is nyilván.

Vésztőn elég sok zsidó volt, az apámnak is öt testvére volt, akik mind Vésztőn éltek. Név szerint volt a Bari, a Miksa, a Józsi, még egy, akinek most nem emlékszem a nevére, és a Vilmos, tehát az apám. A legtöbbnek üzlete volt. A Miksa bácsinak szatócsboltja. Miután mi felköltöztünk Pestre, náluk voltam mindig vakáción. Ők nagyon vallásosak voltak, kóser háztartással. Ugye frászt kapta volna a Giza néni, hogyha megtudja, hogy szemben a Török Bálintéknál zsíros kenyeret is kaptam.

Az első világháborúban az apám Vésztőről bevonult, aztán hazajött, otthon volt, és még látott engem néhány hetes koromban. Én nem emlékszem rá, csak annyit tudok, hogy amikor otthon volt, a frontélményekkel együtt, csak annyit mondott: nem szabad többet nevetni. Apámat az orosz frontra vitték. És én még láttam azt a tábort lapot, amin az apám azt írta haza, anyámnak hogy ne sírjon, fiam, mert meg kell a hazát védeni az ellenségtől. Szerencsétlen nem tudhatta, hogy a hadiözvegy édesanyám a halálmenetben [lásd: halálmenetek Hegyeshalom] 1944-ben épp ennek a hazának kiszolgáltató áldozata lesz. Akkor ő a hazát védte. Meg kell a hazát védeni az ellenségtől.

Volt egy nővérem, Sári, aki 1913-ban született. Tizenegy hónap volt, majdnem napra egy év volt köztünk. Sári a Váci utcai gimnáziumba járt, ott is érettségizett. Aztán fűzőkészítő tanfolyamon tanult. Ezelőtt gépíró volt, és ő is keresett, és akkor költöztünk a Légrády Károly utcába, ahol akkor egy szoba-hallos cselédszobás nagyon szép kis lakásunk volt.

Sári megházasodott. Reisenfeld Lacinak hívták az első sógoromat, aki meghalt a munkaszolgálat alatt 1944-ben. 1902-es születésű volt, a Goldbergnél volt tisztviselő. Amikor a Sári megtudta, hogy meghalt, ki akart ugrani az ablakon. Aztán még 1944-ben újra megházasodott a Földessy Lacival, aki nem volt zsidó, nem bírta volna elviselni, ha még egyszer megölik a férjét. [1941-től zsidónak minősülő magyar állampolgár nem házasodhatott össze nem zsidónak minősülővel. Szexuális kapcsolatuk törvény szerint lehetett, de csak akkor, ha a férfi volt a keresztény, és a nő volt a zsidó. Fordítva nem. Lehet tehát, hogy összeköltöztek – bár ez a kor erkölcsi szerint elég merész lépés volt –, de akkor biztosan nem házasodhattak össze. – A szerk.] Tőle született egy lánya, Marika, és aztán az egész család kiment Hollandiába 1957-ben [lásd: Kivándorlás, disszidálás II. (1956–1989) között]. Azért engedték el őket – mert akkor egyébként már nem lehetett elmenni [Azaz: nem lehetett “illegálisan” átlépni a határt, vagyis disszidálni. – A szerk.] –, mert leadták a lakásukat valamelyik belügyminiszteri pofának, és akkor szemet hunytak felettük. [Alighanem kivándorló útlevelel mentek el. – A szerk.]

1916-ban költöztünk fel Pestre Vésztőről, az egész család, anyám, nagyanyám, nővérem meg én. A Mária Valéria utcában laktunk. Egy nagyon rendes ember szerzett a Pénzügyi Központban [a Magyarország területén működő pénzügyi intézetek, valamint az állam pénzügyi és hitelügyi érdekeinek ápolására szolgáló intézet. 1916-ban alakult meg mint szövetség, majd 1920-ban újjászervezték. Hatáskörébe tartozott a pénzügyi intézetek üzemeltetésének és ügykezelésének felülvizsgálata, a hitelintézet egységes elveinek megállapítása, hitelnyújtás a tagoknak, állami hitelműveletek végrehajtása, az állami osztálysorsjáték rendezése stb. Tagjai részvénytársasági alapon működő pénzügyi intézetek lehettek, községi takarékok, bankszerű ügyletekkel foglalkozó szövetségek, alapítványi pénztárak, továbbá az államkincstár. Havonta jelentést adott ki az ország gazdasági helyzetéről. – A szerk.] anyukának jó állást, és egészen az utolsó pillanatig, amíg még lehetett a zsidótörvények miatt [lásd: zsidótörvények Magyarországon], eljárt dolgozni. Nem volt rossz fizetése, hiszen a Pénzügyi Központ a második legexkluzívabb bankja volt az országnak. Mindig mondta, hogy „azért tudtam én nem nyomorban felnevelni a két árvámat”. Nekünk a nagymama volt az anyuka. Együtt laktunk és a Jankának (nagymama) elég szép nyugdíja volt a nagyapám után. Óriási családunk volt, Soprontól egész Békéscsabáig. Mi egyedül voltunk Pesten, úgyhogy mindenki nálunk szállt meg, aki vidékről Pestre jött.

A házban, ahol laktunk, volt első lépcső meg második lépcső (ezt általában cselédlépcsőnek nevezték). Nekünk a második lépcsőn kellett járnunk, de azért a harmadik emeleten egy nagyon szép levegős és napfényes lakásban laktunk. A WC a folyosó végén volt. Volt egy ideig cselédünk, aztán pedig bejárónőnk. Az első cseléd – Rózának hívták – velünk együtt jött fel Vésztőről 1916-ban. Aztán később, amikor Vésztőn nyaraltam, meglátogattam, a falu szélén élt rettentő szegénységben, előttem van a gyereke, akit ott kipakolt mint egy kis csomagot, tüdőbajos volt. Nálunk mindig családtag volt a cseléd.

Az anyunak volt egy kollégája, a Sziklai bácsi. Ez egy magyarosított név, Spisáknak hívták eredetileg. Nekem egy óriási dolog volt, mert ő volt az egyetlen férfi mintám. Ő is szeretett engem.

Aztán amikor meghalt anyuka, akkor én se tudtam vele semmit sem kezdeni.

A gimnáziumot egy ceglédi hadiárvaotthonban kezdtem. Nekem eltört a gerincem ebben a hadiárvaotthonban a második évben. Ott százan voltunk, és abból egy volt zsidó, a Goldberger, az hetedik volt már, és én lettem zsidó másodikos. És 98 gyerek szórakozott velem egy éven keresztül, és zsidóztak. Úgyhogy amikor sikerült a betegszobában lenni, az nekem egy megkönnyebbülés volt. Arra emlékszem, hogy egyszer már nagyon hideg volt, és kinn voltam az udvaron, és nem akartam bemenni az épületbe. És amire emlékszem, hogy megint csak egy slepp jött utánam, ilyen szórakozós gyerekekből, és mikor a tanár ezt meglátta, engem tolt le, hogy én ezt miért nem jelentem, hogy piszkálnak. Engem tett felelőssé ezért a jelenetért.

Az iskolában a nyelvek nagyon rosszul mentek, a matematika inkább. Szabadidőmben jártunk evezni a Dunára. Jártunk táncolni. Én igazán Csehországban tanultam táncolni, egy táborba lettünk kiadva cseregyereknek, családoknál laktunk, és aztán a csehek jöttek hozzánk.

A magyar költők nekem nagyon fontosak, hát abban élek, a versekben élek. Ha magamban mondom, akkor is. Hát életemben rengeteget mondtam verset, hogy milyen nívón, azt én nem tudom, biztosan érti, aki vizsgál. Cserkész is voltam, és a táború mellett énekeltük a magyar nótákat késő estétől hajnalig, és nem történt meg, hogy ugyanazt énekeltük volna még egyszer [lásd: cserkészzet].

A zsidóság nálunk nem volt téma. Állítólag az apám meg akart keresztelkedni, de 1915-ben elesett az orosz fronton. Katolikus hitben lettem nevelve, a Cukor utcai iskolában, elemi iskolában, ahol is kispapok jártak többek között hozzánk. Nagyon kedves fiatal emberek voltak, és én száz százaléig katolikus voltam olyan értelemben, hogy keresztvetés meg első áldozás, meg abszolút jóban voltam az Istennel, ugye, kértem erre, kértem arra, ahogy az akkor szokásos volt. Most nagyon furcsa dolog történt velem. Ugyanis volt egy magyar törvény, amelyik előírta, hogy hat és tizenhét év közötti gyerekek nem változtathatnak vallást. Most éppen ezen a törvényen múlt, hogy énnekem vallást kellett változtatni. Ugyanis törzslevelem volt – mert az egyház nem törődik semmi mással, külön törvényei vannak –, viszont a magyar törvényekben az volt benne, amit az előbb mondtam. Na mostan elfelejtették átírni annak idején az anyakönyvi kivonatot. Tehát az állami papírokban én akkor is zsidó voltam, ha közben keresztény voltam. A ceglédi hadiárvaotthonban, ahol az első gimnáziumot végeztem, akkor már komolyabban vették ezt az irat dolgot, úgyhogy nem ismertek el engem katolikusnak. Azonmód vissza kellett mennem a zsidó vallást akkor tanulni [lásd: vallásváltoztatás; Megjegyzendő, hogy ha elsőáldozó volt, akkor meg is volt keresztelve, tehát a kánonjog értelmében katolikus volt. Az állami törvények értelmében azonban 18 éves kora előtt nem térhetett át más vallásra, tehát államjogilag zsidó volt. Ehhez az anyakönyvi kivonatoknak nincs köze, az valószínűleg későbbi probléma lehetett, mert ha az anyakönyvi kivonaton nem szerepelt a vallásváltoztatás, akkor ő 18 éves kora után is zsidó maradt – és már az első zsidótörvény alapján zsidónak minősült volna, ha nem lett volna hadiárva. – A szerk.]. Nekem ez egy borzasztó törés volt. Ebben a vidéki zsidó környezetben, Cegléden, nagyon elhanyagolt és enyhén szólva nem kulturált állapotok voltak. Nagyon kedvesek voltak, mert ünnepre meghívtak engem, a maceszünnepre [lásd: Pészah, széder] például.

12 éves voltam, és követeltem, hogy azonnal hozzanak haza. Beírtak a Barcsay utcába, ahol is zsidók voltak a dolgok, ugye, a környezetből kifolyólag. Mivel mi a Mária Valéria utcában laktunk annak idején, én, mikor kicsit kihajoltam, láttam annak a templomnak a tornyát, a belvárosi

plébániát, ahol megkereszteltek, ugyanakkor minden nap kétszer el kellett mennem a zsinagóga előtt. Na most, ha én benn vagyok a plébánián, és elfelejtem levenni a diáksapkámat, akkor bünt követek el. Néhány száz méterrel arrébb ugyanezt teszem vagy fordítva, és akkor már belezavarodtam. Fölnéztem az égre és vizsgáltam, hogy ki figyeli azt, hogy én mit csinálok a diáksapkámmal. Na mindegy, túl lettem rajta. Ott engem befogadtak, mert egy sváb származású parasztyerek tanár volt az osztályfőnök, aranyos drága ember, aki úgy fogadott, hogy majdnem fiává fogadott.

Nálunk karácsony volt, meg húsvét, soha semmi zsidó ünnepekre nem emlékszem. Illetve Vésztőn a Miksa bácsiéknál minden be volt rendesen tartva, de többre nem emlékszem. Ma már én mélyen vallástalan vagyok.

1933-ban érettségiztem. Az érettségi előtt nem sokkal mentem haza gyalog a Nyugati pályaudvarnál – mert akkor még nem villamosoztunk, drága volt a jegy –, és ott volt az újságos standnál a Hitler bevonulásáról szóló hír [Talán arra gondol, hogy ez év, 1933. január 30-án Hitlert kinevezték birodalmi kancellárrá. – A szerk.]. Érettségi után szerettem volna egyetemre kerülni, de nem oda kerültem, hanem nyomdába. Így lettem hát nyomdász. Litográfiát, azaz festményeket, plakátokat, színes nyomással készült dolgokat csináltam. Egy állami nyomdában dolgoztam, és ott is maradtam a nyugdíjig, 1978-ig.

A háború alatt először Gyöngyösön voltam munkaszolgálatban, utána pedig Vácra kerültünk, aztán másfél évig kint voltunk Ukrajnában (Kijev mellett); 1942 augusztusában mentünk ki. Amikor továbbírányították a színtiszta zsidókat, felajánlották, hogy még egy ideig maradjak Vácra, mivel hadiárva voltam. Azok maradhattak, akiknek keresztény volt a felesége, ők fehér karszalagot viseltek. Gondolkodtam, hogy menjek, ne menjek, a végén úgy döntöttem, hogy elmegyek. De akkor egy bakter visszarúgott a sorba; nem engedett elmenni. Hála Istennek. Mert annak a századnak, ahova én is valószínűleg kerültem volna, a fele sem jött vissza. Később aztán minket is elvittek Ukrajnába. Az egy csodálatos század volt, nagyon jó összeállítású társaság. Volt ott rengeteg orvos meg ügyvéd. 1944 elején szereltünk le. Aztán 1944. május 20-án már el is vittek Pécsre és onnan Szombathelyre – itt lehúztam az aranygyűrűt a kezemről, mert egyébként úgyis elvették volna. Odaadtam egy embernek az utcán, így legalább annak adtam, akinek én akartam. Itt a repülőtéren dolgoztunk. Itt szabadultam fel.

A feleségemet, Vajda Zsuzsát egy barátom révén ismertem meg. A barátom bejárt a Brück Textília és Gépi Feldolgozóba, ahol Zsuzsa dolgozott. Karácsony előtt azt mondta ott, hogy lesz nálunk egy szilveszteri buli – amit mi abban az időben zsúrnak hívtunk –, és őt kértük meg, hogy szervezzen be egy pár helyes kislányt. Zsuzsa szeretett volna eljönni, de az anyukájáék nem engedték el. Erre kiagyalták közösen, hogy egy barátnőjével együtt jöjjön, aki megígérte, hogy vigyázni fog rá egész este. Erre nagy kínkeservesen elengedték. Pár nappal a szilveszter előtt egy délután följöttek a barátnőjével, hogy leellenőrizzék, hova is jönnek, és azt is megbeszélték, hogy mit hozzanak. Csak a nagymamuka volt otthon, és ővele mindent megbeszéltek. Amikor hazajöttem, a nagymama mondja, hogy egy nagyon szép kislány volt itt, s el fog majd jönni a szilveszteri bulira. A városházán esküdtünk.